

Gonjenje neprijateljevih snaga

Snage Jugoslovenske armije uspešnim dejstvima probile su sremski front, koji je bio uspostavljen još u januaru 1945, a neposredno zatim nastavile gonjenje razbijenih neprijateljevih snaga ka severozapadnim granicama naše zemlje.

Naše jedinice uspele su da osujete namere neprijatelja koji je pripremio odbranu Vinkovaca, čime je hteo da onemogućući dalje nastupanje 1. armije i istovremeno stvori dovoljno vremena da izvuče svoju 22. pešadijsku diviziju, koja se tada nalazila u rejonu Županje. U toku borbi 13. aprila, dan posle proboja sremskog fronta, jedinice 1. armije su, međutim, uspele da oslobode Vinkovce, a zatim Županju, čime se, u stvari, završava sremska operacija.

Trinaestog aprila je i 3. armija, zahvaljujući i dejstvima avijacije, ovladala uporištima u svojoj zoni nastupanja i približila se Osijeku, koji je još bio u rukama nemačke 11. poljske divizije, iz 34. armijskog korpusa. Za sledeća tri dana 3. armija je brzim prodorom u rejon Našica uspela da razdvoji snage 34. armijskog korpusa.

U to vreme 2. armija, a posebno Južna operativna grupa divizija nije nastupala tako energično, kao 1. i 3. armija, s obzirom da su snage nemačkog 21. armijskog korpusa pružile energičan otpor, dok su kvislinške jedinice omogućavale njihovo izvlačenje dolinom Bosne na sever.

Na osnovu smernica „Direktive Generalštaba JA o prelasku u opštu ofanzivu za oslobođenje zemlje“, 3. armiji je naređeno da dalje nastupa kroz Podravinu, pravcem ka Virovitici; 1. armiji opštim pravcem Vinkovci - Brod, a 2. armiji - desnom obalom Save, ka donjem toku Une.

U daljem nastupanju naših jedinica, odnosno u gonjenju neprijatelja, 42. vazduhoplovna divizija dejstvovala je, u odnosu na vremenske periode, u dva dela: prvi, od 13. do 18. aprila i drugi od 4. do 9. maja.

Sovjetske posade su, međutim, u prvom delu dejstava 42. vazduhoplovne divizije, nastavile da izvršavaju borbene zadatke četiri dana duže, tj. 19-21. aprila, dok su dejstva u drugom delu bila potpuno u operativnoj, odnosno komandnoj nadležnosti jugoslovenskih štabova.

Borbena dejstva od 13. do 18. aprila

Upravo na dan proboja sremskog fronta, 12. aprila, anglo-američke trupe prešle su reku Elbu u Nemačkoj, a dan kasnije, 13. aprila, Crvena armija je ušla u Beč. Uprkos tome nemačka vrhovna komanda je i dalje

nameravala da čvrsto drži svoj front, nastojeći da u Jugoslaviji preostale nemačke snage pruže što snažniji otpor kako bi time dobila na vremenu.

Trinaestog aprila, prvog dana dejstava u prvom delu, borbene zadatke izvršavali su samo 421. i 422. vazduhoplovni puk.

Posade 421. vazduhoplovnog puka izvršile su samo tri borbena zadatka. To je bila neposredna vatrena podrška 51. divizije 3. armije koja je izvršila nasilan prelaz preko Drave na odseku od ušća rečice Karašice do sela Josipovac. Posle obrazovanja mostobrana 51. divizija je, potpomognuta od avijacije, energično nadirala pravcem Adolfovac - Retfala - Osijek.

Ta dejstva bila su planirana na osnovu zahteva Štaba 3. armije, od 13. aprila u 10.15 časova:

„U prvom redu hitnosti tući Retfalu i Adolfovac; tući komunikaciju Osijek - Našice, tući prilaze Osijeku i objekte na skici koje smo vam poslali. Kontrolisati po potrebi i tući komunikaciju Donji Miholjac - Našice - Osijek - Vukovar“!²²⁶

Petnaest minuta kasnije upućen je novi zahtev:

„Uništiti most na Dravi kod Narda“!²²⁷

Avioni 421. vazduhoplovnog puka upravo su se nalazili u vazduhu i piloti su napadali ciljeve u rejonu sela Bizovac, Lecići, Beničanici i Kučanci, ali je težište dejstava ipak bilo u rejonu Adolfovac - Retfala - Osijek. Za zadatak je bilo određeno jedno odeljenje, koje je vodio pilot Iličić, ali se odmah po poletanju, zbog kvara na motorskoj instalaciji, pilot Nikolić vratio na aerodrom. Ipak, trojka je uspela da uništi jedan kamion, dvoja kola, ubije desetak vojnika, izazove dve velike eksplozije, četiri požara i neutrališe bateriju PAA, koja je dejstvovala sa položaja na zapadnoj ivici Osijeka.

Posade 422. vazduhoplovnog puka su, međutim, pružale vatrenu podršku jedinicama 1. armije, koje su 13. aprila, težište svojih dejstava usmerili ka Vinkovcima, kao glavnom saobraćajnom čvoru. U toku dana izvršeno je ukupno 14 borbenih zadataka, koji predstavljaju sasređeno dejstvo u rejonu Vinkovci - Komletinci, izvršeno od strane 4 grupe.

Drugu grupu, sedmorku aviona 11-2, vodio je pilot Gvozdrenović. Grupa je uspešno dejstvovala u rejonu sela Komletinci, posebno po tek iskopanim rovovima neprijateljske pešadije.

Na čelu četvrte grupe leteo je pilot Smolić. Ta grupa ja napadala zapadni deo Vinkovaca, a izviđanjem je osmotreno:

„U Vinkovcima do jedne četa pešadije raspoređene po ulicama. Do 20 kola sa zapregom kreću se na zapad, putem za Novo Selo. Južno od Vinkovaca prema selu Rokovcima do 5 kola. U st. Vinkovci 2 voza razbijena i jedna lokomotiva sa pravcem na zapad. U gradu Vinkovcima

²²⁶) Knjiga primljenih depeša od 1, 2. i 3. armije; AOS, k. 1455, br. reg. 7J2-A.

²²⁷) Op. cit., br. reg. 2/3-4.

do 15 pošara. Do 4 protivavionska mitraljeza tukla sa zapadne strane Vinkovaca. Naši ulaze u istočni deo!"²²⁸⁾

Posade četvrte grupe upravo su dejstvovala iza treće - u kojoj su leteli Amidžić i Bekić - i koja je uspešno dejstvovala po železničkoj stanici u Vinkovcima.

Osim navedenog, Vinkovce su branila jaka sredstva neprijateljeve PAO: osam protivavionskih mitraljeza i dve baterije PAA. Vreme za izvršenje zadatka bilo je dobro i, iako su oblaci bili na visini od 500 do 700 metara, horizontalna vidljivost je iznosila do 5 km.

Zahvaljujući sadejstvu sa avijacijom, jedinice 1. armije su nastavile da napreduju, goneći neprijatelja ka Slavonskom Brodu. Toga dana su oslobođeni Vinkovci neposredno po prestanku dejstava avijacije, a pred veče i Županja.

I jedinice 3. armije su, takođe zahvaljujući podršci iz vazduha, oslobodile 13. aprila Dalj i usmerile se ka Osijeku.

Kako su naše jedinice dobile zadatak da goneći neprijatelja oslobode Striživojno, Đakovo, Našice i Slavonski Brod, avijacija je tokom idućeg dana, 14. aprila, napala ciljeve u tim mestima. Time je pružena vatrena podrška jedinicama 3. armije, koje su od svog štaba dobile zadatak da nastupaju ka Đakovu i oslobode Našice.

U toku 14. aprila dejstvovao je samo 422. vazduhoplovni puk koji je podržavao napadna dejstva 36. divizije 3. armije. Zadatak je izvršen sa četiri grupe, odnosno osam borbenih zadataka. Komandant puka kapetan Krsto Lakičević, - koji je leteo u prvoj grupi - zbog slabog rada motora ali obavivši zadatak, sleteo je prinudno na oko 10 km od Đakova. Avion nije bio oštećen.

Tokom borbenih dejstava izviđanjem iz vazduha, posebno na železničkim saobraćajnicama i u stanicama, osmotren je veliki broj vozova, koji su prevozili ljudstvo i borbenu tehniku prema zapadu.

Petnaestog aprila avijacija je nastavila da izvršava borbene zadatke u skladu sa zahtevima štabova 3. i 1. armije:

„Glavni ciljevi za tučenje 15. aprila: komunikacija Podravska Slatina - Moslavina - Donji Miholjac i Orahovica - Podr. Slatina. Eventualni ciljevi: komunikacija Požega - Našice; vreme napada - 06.50!"²²⁹⁾

U zakazano vreme, nad komunikacijom Požega - Našice dejstvovalo je samo jedno odeljenje 11-2 421. vazduhoplovnog puka, koje je uništilo tri kamiona, šest kola, izazvalo jedan požar i neutralisalo jednu bateriju LPAA.

Kako je u podnevnim časovima neprijatelj pružao žestoki otpor na delu od Našica prema Podravskoj Slatini, to su u taj rejon upućene grupe aviona 11-2 423. vazduhoplovnog puka. Taj puk je, toga dana,

²²⁸⁾ Iz operativnog izveštaja Štaba 422. vazduhoplovnog puka za 13. april, 1945; AOS, k. 1466/1, br. reg. 13/1-9.

²²⁹⁾ Knjiga primljenih depešta od 1, 2. i 3. armije; AOS, k. 1455, br. reg. 2/3-4.

izvršio 18 borbenih zadataka, u sedam grupa, od kojih su poslednje dve napale naznačene ciljeve u Našicama.

Pored toga, posade 423. puka uspešno su dejstvovala po ciljevima u selima Striživojna i Piškorevci, po komunikacijama zapadno od Đakova i, isto tako, uspešno mitraljirale objekte u rejonu Vrpolje, posebno u železničkoj stanici. Toga dana puk je pretrpeo nove gubitke:

„Jedan naš avion, 11-2 br. 27. sa pilotom Vašom Gojkovićem i strelcem Trifuncem Miloradom oboren od neprijateljske PAA u 10 čas i 42 minuta 2 km zapadno od sela Vrpolje. Avion je pao na neprijateljsku teritoriju.

Pilot Cerar Stanislav na avionu IL-2 br. 8 prinudno se spustio 1,5 km. zapadno od sela Đurdanci sa uvučenim stajnim trapom. Pretpostavlja se da je avion oštećen od nepr. PAA i da su pilot i strelac ostali u životu. Avion se spustio na našu teritoriju!"²³⁰

Posada se kasnije vratila u svoju jedinicu:

Dejstva 423. puka bila su određena za prepodnevne časove - tri grupe, a za popodnevne - četiri grupe. Takav raspored učinjen je na osnovu osmatranja iz vazduha, odnosno izmena borbenih situacija, a i radi zahteva Štaba 3. armije, koji je pratio dinamiku boja. Tako su osmatranjem iz vazduha otkriveni:

„Na putu Đakovo - Osijek 4 kamiona i 2 kola. U mestu Đakovo osmotreno 5 kamiona.

Severoistočno od s. Andrijevci, na 2 km, laka PAA u dejstvu. Na želj. stanici Andrijevci do 10 vagona. Na 2 km. zapadno od s. Vrpolje neprij. PAA u dejstvu.

Na putu Našice - Slatina nepr. kolona u pokretu prema Slatini. U ovom rejonu nepr. PAA nije dejstvovala!"²³¹

Petnaestog aprila dejstvovala su i sovjetske posade koje su u 32 borbena leta uništile 56 kamiona, dve lokomotive, osam vagona, 21 top poljske artiljerije i šest protivavionskih topova. Ubijeno je blizu 200 neprijateljevih vojnika. To su bila dejstva protiv razbijenih neprijateljevih jedinica iz sastava 91. armijskog korpusa koje su, toga dana, pružale slabiji otpor.

Štab 3. armije je, povodom dejstava avijacije 15. aprila, izvestio da su neprijateljeve snage bile blokirane u mnogim mestima, izložene napadu iz vazduha.

U sledeća tri dana, 16, 17. i 18. aprila 422. vazduhoplovni puk dejstvovao je samo jednom: dva borbena zadatke 18. aprila, a 423. puk dva puta, 16. i 17. aprila, ukupno 13 borbenih zadataka.

U popodnevnim časovima 16. aprila izviđači su osmotrili na komunikacijama Moslavina - Podravska Slatina i Podravska Slatina - Virovitica živ saobraćaj neprijateljeve žive sile i borbene tehnike. I na komunikaciji Andrijevci - Brod osmotreni su neprijateljevi pokreti, čije

²¹⁰⁾ Iz operativnog izveštaja Štaba 423. vazduhoplovnog puka za 15. april 1945; AOS, k. 1466, br. reg. 17/9.

²³¹⁾ Ibid.

su brojne baterije dejstvovala iz mnogih mesta: Virovitice - tri, Bukovice kod Podravske Slatine - četiri i iz okoline Slavenskog Broda - dve baterije.

Toga dana su u dve grupe, jedan par i jedna trojka, piloti 423. vazduhoplovnog puka uspešno napali ciljeve na komunikaciji Striživojna - Andrijevc i bombardovali selo Andrijevc, u kome se nalazila koncentracija neprijateljeve pešadije i mehanizovana kolona u povlačenju. Piloti Milošević i Delič uništili su jedan top, a na železničkoj stanici Andrijevc onesposobili stanične uređaje.

I druga grupa, piloti Vujin, Murko i Krček uspešno su dejstvovali po železničkoj stanici Andrijevc, uništivši jednu lokomotivu i oko 13 vagona.

Šesnaestog aprila su i sovjetske posade dejstvovala, izvršivši pet borbenih zadataka.

Dejstvima 17. aprila 423. vazduhoplovni puk je završio svoje borbene aktivnosti u aprilu. Toga dana izvršeno je osam borbenih zadataka. Bila je to vazduhoplovna podrška jedinicama 3. i 1. armije u njihovom nastupanju ka Varaždinu i Zagrebu. Jake neprijateljeve snage nalazile su se na liniji Vrpolje - Striživojna - Jaruge. Potpomognuta dejstvima iz vazduha jedinice 5. divizije 1. armije primorale su neprijatelja da se dalje povlači komunikacijom ka Slavanskom Brodu. O ulozi avijacije u Štabu 48. divizije 1. armije je zapisano:

„Naša avijacija je sadejstvovala ispred sektora divizija u dva navrata bombardujući i mitraljirajući neprijateljske položaje. Neprijateljska avijacija se nije pojavljivala" ²³²⁾

Osamnaestog aprila, kada se završavaju dejstva 42. vazduhoplovne divizije u prvom delu gonjenja neprijatelja u odstupanju, 421. vazduhoplovni puk je izvršio samo dva borbena zadatka. Komandant puka kapetan Božović vodio je par, koji je tukao kolonu od 15 kola na komunikaciji Staro Topolje - Brod i Podvine - Lužani iako je Štab 3. armije toga dana u 06.40 postavio zahtev da avijacija tuče ciljeve na komunikaciji Cačinci - Podravska Slatina, sa vremenom napada u 06.50. Ciljevi su predstavljali jednu veliku neprijateljevu kolonu jedinica iz sastava nemačkog 34. armijskog korpusa.

Zbog nedostataka goriva obustavljeni su dalji letovi 42. vazduhoplovne divizije, upravo u trenutku kada su naše jedinice energično nastavile da gone neprijatelja.

Rezultati borbenih dejstava u aprilu 1945.

Sumirajući opšta zapažnja o proteklim dejstvima i naporima svojih jedinica, Štab 3. armije je u zaključku izneo i opštu povljudnu ocenu o dejstvu avijacije:

²³²⁾ Iz operacijskog dnevnika Štaba 48. divizije od 12. do 18. aprila, 1945; Zbornik NOR. tom XI, knj. 1, dok. 85.

„Avijacija je savесnim izviđanjem i blagovremenim dostavljanjem izveštaja dala dragocene podatke o pokretu neprijateljskih snaga tako da smo mogli na vreme preduzeti protumjere. Svojim efikasnim bombardovanjem neprijateljskih otpornih centara i neustrašivim zalaganjem u potpomaganju naše pješadije, nanosili su neprijatelju velike gubitke, demoralisali ga i time umnogome doprineli da je naša pešadija brzo napredovala i zauzimala dobro utvrđene i branjene položaje bez mnogo gubitaka"!²³³⁾

Zbog nedostatka goriva avijacija je prestala da izvodi borbena dejstva posle 18. aprila. Sovjetske posade jurišne avijacije su zbog toga samo još 19. i 20. aprila izvršavale borbene zadatke, ali je broj letova bio mali: oba puta samo po četiri leta. Tom prilikom po neprijatelju je dejstvovano u rejonima Slavonski i Bosanski Brod, Batrina i Nova Gradiška, što je bila neposredna vatrena podrška jedinicama 1. proleterske divizije koje su vodile borbu za Pleternicu.

Lovačka avijacija je, međutim, dejstvovala i 21. aprila odnosno u tri dana izvršila ukupno 63 borbena leta, mahom mitraljiranja i sa težištem na izviđanju.

U tom periodu 42. vazduhoplovna divizija se posebno istakla u periodu od 12. do 18. aprila, tj. u vreme opšte ofanzive naših armija na slavonsko-sremskom i istočnobosanskom frontu. Štab Grupe vazduhoplovnih divizija dao je opštu ocenu kako za 42. tako i za 11. vazduhoplovnju diviziju:

„Naše posade stekle su vredno ratno iskustvo i potpuno se osposobile za borbeni rad. Tehničko osoblje osposobljeno je za samostalan rad, a komandni element dobio potrebno znanje, sposobnost i rutinu za samostalno komandovanje"²³⁴⁾

I štab 42. vazduhoplovne divizije pozitivno je ocenio rad svojih pukova kako letačkog tako i tehničkog i komandnog osoblja:

„Prvih dana preduzete ofanzive, avijacija je masovno dejstvovala na prednje utvrđene linije nepr. položaja i uspela da svojim efikasnim radom doprinese što bržem proboju neprijateljskog fronta. Kada je front probijen i neprijatelj nateran na povlačenje, avijacija je svojim dejstvom stvarala pometnju i nered kod povlačećih neprijateljskih kolona"²³⁵⁾

U toku aprila 42. vazduhoplovna divizija je izvršila 231 borbeni zadatak i ostvarila nalet od 260,56 časova. Po formaciji²³⁶⁾ divizija je

²³³⁾ Iz izveštaja Štaba 3. armije od 11. do 18. aprila 1945; Op. cit., knj. 3, dok. 54.

⁴¹⁾ Iz operativnog izveštaja Štaba Grupe vazduhoplovnih divizija za april 1945; Zbornik NOR, tom X, knj. 2, dok. 179.

⁵⁾ Iz operativnog izveštaja Štaba 42. vazduhoplovne divizije za april 1945; Op. cit., dok. 186.

²³⁶⁾ U grafikonu nije prikazan broj pilota koji su učestvovali u borbenim zadacima, već broj prema stvarnom brojnom stanju jedinice. Detaljnije o izvršenim zadacima i letovima od strane pilota u glavi XI - Karakteristike borbenih dejstava.

tada imala 44 pilota i 86 aviona, od čega borbeno ispravnih samo 37 (u 421. puku - 10; 422. - 13 i u 423. puku - 14 aviona). Stanje po pukovima bilo je sledeće:

	Piloti	Avioni	Let. dani	Letovi	Časovi
421.p	25	30	9	50	61.50
422.p	30	29	10	85	97.36
423.p	29	27	9	96	101.30
42.d	84	86	.	231	260.56

Najveće naprezanje imali su piloti 423. vazduhoplovnog puka, koji su - premda sa brojčano najmanje pilota - ostvarili najveći nalet i izvršili najveći broj ratnih zadataka. Broj letačkih dana bio je ujednačen, ali ostvaren u različitim vremenskim periodima. Zbog nedostataka goriva posade nisu upućivane na borbene zadatke mada se tehničko osoblje trudilo da ionako mali broj ispravnih aviona priprema na vreme za borbene letove.

Najveće naprezanje 42. vazduhoplovne divizije ostvareno je 12. aprila (54 borbeni zadatka i 53,31 čas naleta) što predstavlja oko jednu četvrtinu izvršenih zadataka u aprilu. Ti borbeni letovi, kao i letovi ostvareni u toku vazduhoplovne pripreme boja (42 borbeni zadatka) čine, u stvari, oko 40 odsto svih zadataka u mesecu.

U toku meseca bilo je nekoliko udesa, kao i jedna katastrofa, kada su pilot Vasa Gojković i strelac Milorad Trifunac, 15. aprila, oboreni od neprijateljeve PAA. Ostali udesi prošli su, manje više, bez većih oštećenja aviona i povreda posada.

U toku ovih dejstava uništeno je ili oštećeno:

	421.p	422.p	423.p	Ukupno 42. d
PAA topovi	.	3	2	5
topova	1	.	.	1
lokomotiva	1	2	1	4
vagona	5	41	44	90
kamiona	.	25	48	73
automobila	20	5	.	25
kola	40	32	45	117
žive sile	170	251	280	701
eksplozija	56	26	33	115
kuća	.	9	76	85
skladišta	.	.	2	2
pruga	.	.	2	2

Tokom aprila 1945. vazduhoplovni pukovi 42. divizije utrošili su sledeću količinu ubojnih sredstava.

	Kalibar	421.p	422. p	423. p	Ukupno
Avio bombe	FAB 100	—	33	28	61
	FAB 50	.	.	115	115
	FAB 250	.	1	.	1
	AO 50	.	.	5	5
	AO 35	.	117	.	117
	AO 25	628	547	524	1.699
	AO 10	.	41	80	121
	AO 6,5	.	331	97	428
	AO 2,5	.	980	1.270	2.250
Raketna zrna	RS 82	130	166	114	410
	RS 132		20		20
Granate	VJA 23	10.825	16.125	14.750	41.700
Mitralj. municija	UBS 12,7	682	1.225	610	2.517
	ŠKAS 7,62	19.150	26.500	20.870	66.520

Borbena dejstva od 4. do 9. maja

U periodu od 21. aprila do 4. maja pukovi 42. vazduhoplovne divizije nisu dejstvovali zbog nedostataka goriva, a upravo u tom vremenu su jedinice 3, 1. i 2. armije ostvarile veoma značajne uspehe koji bi, svakako, bili veći da su, kao i prethodnih dana, imali vazduhoplovnu podršku.

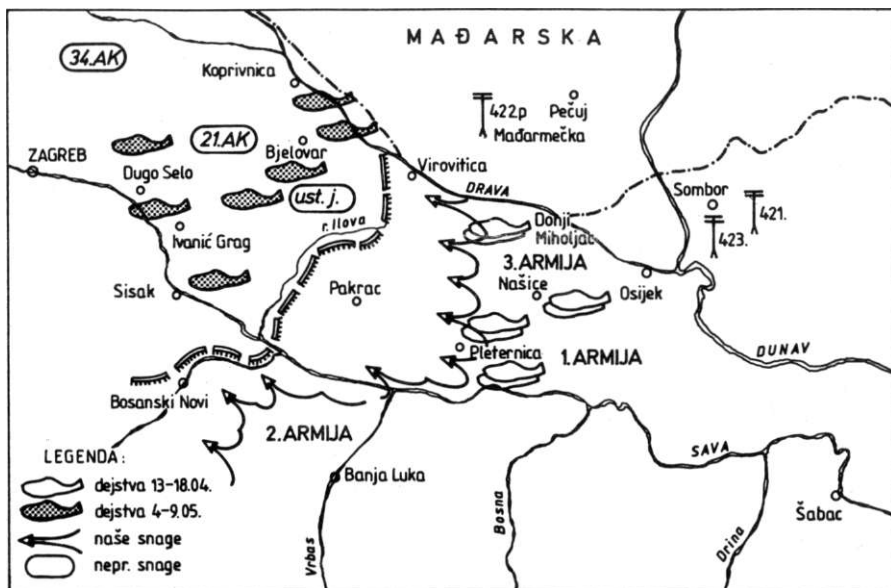
Energičnim gonjenjem jedinica nemačkog 21. armijskog i 15. kozačkog korpusa, s izvesnim brojem kvislinških snaga, naše jedinice su u tom periodu širokim frontom izbile na liniju: reka Drava - Bilogora - reka Ilova - reka Sava - reka Una. Nasuprot njima, nalazio se neprijatelj na već organizovanoj odbrani, pokušavajući da spreči, ili bar da za izvesno vreme zaustavi, dalji prodor naših snaga (ilustracija 6).

„Neprijateljske snage su se sastojale iz pešadijskih jedinica - znatno motorizovanih, i odgovarajućeg dela artiljerije, sa nešto tenkova, no bez jačih udarnih jedinica.

Početak maja neprijatelj je imao pred frontom naše I, II i III armije sledeće jedinice:

- ostatke 91. i 68. pešad. korpusa, a koje su obrazovale 11, 104, i 117. laka pešad. divizija, 264, 22. i 181. pešadijska divizija;
- 7. SS alpska divizija;
- jednu kozačku diviziju;
- razbijene delove ustaških i domobranskih 'udarnih divizija';
- veće grupe četnika Draže Mihailovića i Nedića".²³⁷¹

²³⁷¹ Iz izveštaja Štaba GVD o izviđačko-obaveštajnoj aktivnosti u maju 1945; Zbornik NOR, tom X, knj. 2, dok. 209.

Linija fronta 1. maja 1945, gonjenje neprijatelja, baziranje i dejstva avijacije

S obzirom na opštu vojnu situaciju, u kojoj su anglo-američke i sovjetske jedinice nadirale ka Berlinu, a kako je bio slomljen i nemački front u Italiji, severno od reke Po, preostale nemačke snage (21. armijski korpus - koji je organizovao front na liniji od Drava do Une, i 34. armijski korpus - koji je povučen u rejon Ljubljane) bile su u našoj zemlji najistureniji deo na jugoistoku Evrope.

U nameri da izvrši okruženje, a zatim i zarobljavanje odnosno uništenje nemačkih i kvislinških jedinica, Generalštab JA je na osnovu direktive od 20. aprila 1. armiji naredio da forsira napad na Zagreb; 2. armiji - da nadire opštim pravcem Karlovac - Novo Mesto; 3. armiji - da dalje goni neprijatelja dolinom Drave, a 4. armiji - da nastavi proboj ka Trstu.

Pred večer 30. aprila neprijateljeve jedinice otpočele su da se povlače ka Zagrebu i sve do tog vremena uspevale su da zaustave nastupanje 1. armije. Od 1. do 4. maja, kada je avijacija nastavila da pruža podršku, jedinice 1. armije produžile su da nadiru prema Čazmi i Kutini.

Do 4. maja 3. armija je uspevala da oslobodi niz mesta, tog dana i Bjelovar, a pred večer i Koprivnicu.

U to vreme Štab 2. armije je, zbog sistematskog gonjenja neprijatelja, formirao dve grupe divizija: Unsku operativnu grupu (koja je do 2. maja oslobodila dolinu u donjem toku Une) i Karlovačku operativnu grupu (koja je od 1. do 7. maja izvodila karlovačku operaciju), a zatim nastavila gonjenje neprijatelja.

Kako se linija fronta sve više približavala severozapadnim granicama naše zemlje, sve se više povećavala udaljenost aerodroma baziranja od objekata dejstva. Tako, na primer, već posle oslobođenja Slavenskog Broda aerodromi Bački Brestovac, Sombor i Klenak bili su na ivici taktičkog radijusa. Zbog toga, a i zbog brzog prodora naših jedinica Štabu 422. vazduhoplovnog puka bilo je naređeno da prebazira na aerodrom Daruvar.

„Na dan 2. maja sa svojim pukom izvršićete prebaziranje na novu tačku u Daruvar.

Avionom U-2, koji će vam se poslati danas ili sutra ujutru, odletiće komandant puka sa komandantom 112. lovačkog puka sutra ujutro na novu tačku i utvrditi ispravnost letelišta i mogućnost prebaziranja, o čemu će odmah po povratku izvestiti ovaj štab.

Ostali letaćki deo pripremiti za prelet na novu tačku u toku istog dana. Nazemni deo pripremiti za prebaziranje u toku istog dana, koje će se izvršiti sopstvenim sredstvima i pojačanjem koje će se dobiti iz autobataljona.

9. oblasnoj vazd. bazi je izdato naređenje da osigura potreban pogonski materijal.

Puk će biti u pogledu operativnog rada na novoj tački potčinjen određenoj operativnoj grupi iz 11. lovačke divizije“!²³⁸¹

Oba puka - i 422. i 112, međutim, nisu preleteli na aerodrom Daruvar, već u Mađarmečke, kod Pečuja u Mađarskoj, na kome su bazirali počev od 4. maja. Baziranje tih i ostalih pukova 42. divizije u tom periodu bilo je sledeće:

	Klenak	Mađarmečke	Sombor	Bački Brestovac
421.p			do 9.V	
422. p	do 4. V	4-25.V		
423. p				do 8. V

Štab 42. vazduhoplovne divizije nalazio se od 1. do 10. maja u Prigrevici Sv. Ivan, a zatim prešao u Kalinovac.

Sedmog maja Štab Grupe vazduhoplovnih divizija naredio je da i 423. vazduhoplovni puk, zajedno sa 113. lovačkim pukom - koji treba da obrazuju operativnu grupu pod komandom načelnika Štaba 42. divizije - pređu na aerodrom kod Kalinovca (jugoistočno od Đurđevca). Istom naredbom data su uputstva za prelazak i Štaba 42. divizije, kao i 42. samostalne čete za vezu, 42. PARM i 79. BAS.

Četiri dana kasnije, tj. 11. maja izdata je nova zapovest:

„Štab ove divizije, štabovi 423. i 113. vazduhoplovnog puka sa svojim pukovima 42. samostalna četa za vezu. 42. pokretna aeroplanska radionica, 79. bataljon aerodromske službe i odgovarajući obični i

²³⁸¹ Naređenje Štaba 42. vazduhoplovne divizije komandantu 422. vazduhoplovnog puka od 1. maja 1945; AOS, k. 1466/1 br. reg. 16/1 - 6.

specijalni parmovi koji su došli sa gornja dva puka, izvršice prebaziranje sa aerodroma Kalinovac na aerodrom Pleso, kod V. Gorice!"²³⁹¹

S obzirom da je Štab 42. vazduhoplovne divizije sa prištapskim delovima i njenim jedinicama, kao i da su se 422. i 423. puk nalazili na novim aerodromima, a 421. ostao na somborskom, bilo je moguće planirati dalja dejstva u vazduhoplovnoj podršci jedinicama naše vojske.

U daljem gonjenju razbijenog neprijatelja, odnosno u drugom delu dejstava, od 4. do 9. maja, učestvovao je, međutim, samo 422. vazduhoplovni puk.

Posade 423. vazduhoplovnog puka su poslednje borbene zadatke u toku NOR izvršile još 17. aprila i u toku maja nisu upućivane na dejstvo, dok su posade 422. puka bile angažovane za uništenje preostalih četničkih (9 - 17. maja) i ustaških snaga (21. - 25. maja).

Četvrtog maja Štab 3. armije je naredio potčinjenim jedinicama da ovladaju Koprivnicom i Križevcima, te je u svojoj zapovesti, u vezi sa vazduhoplovnom podrškom, odredio znake raspoznavanja.

Toga dana je 422. vazduhoplovni puk izvršio 11 borbenih zadataka napadajući ciljeve u rejonu: Koprivnica - Ludbreg - Bjelovar - Sv. Ivan Zabno - Čazma. Zadatak je izvršen u tri grupe, od kojih je prva napala ciljeve na komunikaciji Koprivnica - Ludbreg; druga - na komunikaciji Bjelovar - Sv. Ivan Zabno, a treća - neprijateljevu živu silu i borbenu tehniku u rejonu zapadno od Čazme.

Prva grupa, tri avona 11-2, u kojoj su leteli piloti Jurašev, Amidžić i Miljuš, sa strelcima Kirejev, Knežević i Mladenović, iako dočekani od PAA, napali su kolonu automobila na putu Koprivnica - Ludbreg i tom prilikom uništili pet kola, dva automobila i ubili oko desetak vojnika.

Odeljenje 11-2 koje je vodio komandant puka Lakičević, sa pilotima Gekov, Košutnik i Ratković i strelcima Mihajlović, Strelnikov, Kandić i Zečević, u četiri naleta, izvela su pet napada na ciljeve na putu Bjelovar - Sv. Ivan Zabno uništivši tri auto-cisterne, jedan traktor, šest kamiona, oko pet kola, ubili 50 ljudi i zapalili kuću u kojoj se nalazio štab jedne jedinice.

I treća grupa, takođe odeljenje, sa pilotima Obrascov, Bronski, Smolić i Radanov, i strelcima Romanov, Černov, Popović i Dimitrijević, na putu kod stanice Križ, zapadno od Čazme, uništili su osam kamiona i ubili oko 15 neprijateljevih vojnika.

Sve tri grupe nad svojim ciljevima provele su 8 - 10 minuta, napadajući više puta. Tom prilikom posade su i osmatrale dostavljajući podatke višim štabovima. Protivavionska artiljerija ih je napala kod železničke stanice Križ i zapadno od Koprivnice.

Zahvaljujući dejstvima treće grupe, jedinice 21. i 42. divizije 1. armije forsirale su reku Česma (Čazma) i otpočele da nastupaju ka

²³⁹¹ Iz zapovesti br. 2. Štaba 42. vazduhoplovne divizije od 11. maja 1945; Op. cit., br. reg. 20/1-6.

Čazmi, u kojoj je bila neutralisana poljska artiljerija. A Štab 5. divizije, takođe iz sastava 1. armije, ističe dejstva avijacije:

„Naša avijacija letela je u pravcu neprijateljske pozadine”.²⁴⁰

S obzirom da su borbe vođene 4. maja bile veoma uspešne, te se ovladalo upravo onim mestima koje je i avijacija prethodno napadala, Štab 1. armije je izdao novu zapovest svojim jedinicama da dalje gone neprijatelja ka Zagrebu. Toga i prethodnog dana u pravcu Zagreba užurbano se - ali praćen od strane avijacije - povlačio neprijatelj jačine četiri nemačke divizije, pet ustaško-domobranskih divizija i jedne četnička brigada.

Kako su i jedinice 3. armije oslobodile Bjelovar, to je 1. armija dobila zadatak da likvidira neprijateljev garnizon u Zagrebu.

Od 5. maja avijacijske jedinice su, pored redovnih jurišnih i lovačkih zadataka, vršile i blokadu aeročvora Zagreb, odnosno aerodroma Lučko i Borongaj.

Petog maja dejstvovala su četiri grupe i izvršeno je ukupno 15 borbenih zadataka u rejonu: Križevci - Visoko - Gradac - Dugo Selo - Ivanić Grad - Prečec.

Prva grupa, odeljenje sastava: Amidžić, kao vođa, i pratioci Godec, Ratković i Ajdič, sa strelcima Knežević, Miladinović, Zečević i Tabaković, uništili su četiri kamiona sa vojnicima na putu Križevci - Visoko. Zadatak je izvršen bez ometanja od strane neprijateljeve PAA.

I druga grupa, takođe odeljenje, sastava: Košutnik, kao vođa, i pratioci Jurašev, Miljuš i Gvozdrenović, sa strelcima Kandić, Kerejev, Mladenović i Vujanić, uništili su tri kamiona, deset kola i ubili preko deset neprijateljevih vojnika.

Treću grupu je dočekala precizna PAA kod mesta Prečec, tako da je odeljenje, koje je vodio Smolić, sa pratiocima Obrascov, Ajdič i Popović, bilo prinuđeno da izvede samo jedan napad, koji je, takođe, bio efikasan.

I Godec, i njegovi pratioci koji su leteli u četvrtoj grupi bili su, 5. maja, veoma uspešni, napadajući neprijateljeve ciljeve na putu Ivanić Grad - Dugo Selo.

Petog maja, pored jurišnih, posade 422. vazduhoplovnog puka vršile su izviđačke zadatke:

„Vođa: Amidžić (422. v.p.)

Vreme: 12.05 - 13.20; Visina: 600 - 300 m.

Izviđanje u rejonu: Križevci - Visoko.

Osmotreno: Na putu Križevci - Sudovac oko 15 kamiona stoje.

Vreme: obi. - 9/10, vidlj. do 5 km, K - 800 m!”²⁴¹)

Godec, koji je izviđao od 18.15 do 19.25 časova na putu Gradec - Dugo Selo osmotrio je neprijateljevu kolonu, sastavljenu od borbene tehnike i pešadije, dugačku oko 5 km.

²⁴⁰) Iz operacijskog izveštaja Štaba 5. udarne divizije; Zbornik NOR, tom, XI, knj. 1, dok. 114.

²⁴¹) Arhiv OS, k. 1460, br. reg. 30/5.

Zbog pokreta neprijatelja u odstupanju, avijacija je, neposredno po dobijanju podataka izviđanjem iz vazduha, bila upućivana na zadatke: tako je major Boljević, komandant 11. lovačke divizije, koji se takođe nalazio na aerodromu Mađarmečke i neposredno komandovao operativnom grupom (422. i 112. puk), 5. maja u 13.00 časova naredio:

„Štabu 422. jur. puka. Uputite 2. četvorke i to:

1) - Jednu četvorku na tučenje žive sile i tehnike neprijatelja u reonu: Ivanić Grad - Dugo Selo. Eventualne ciljeve pronaći na putu Gradec - Donja Zelina.

2) Jednu četvorku na tučenje žive sile na putu: Vrbovec - Dugo Selo. Eventualni cilj pronaći na putu: Vrbovec - Šulinec. Poletanje odmah. Svaku četvorku prikrivače po 1 par lovaca"²⁴²

U isto vreme, u 13.00 časova naredio je i: „Štabu 112. lovačkog puka.

Uputite 1 par lovaca na prikrivanje 4 11-2 koji će tući neprijatelja na putu: Ivanić Grad - Dugo Selo i 1 par lovaca na prikrivanje 4 11-2 koji će tući neprijatelja na putu: Vrbovec - Dugo Selo. Poletanje odmah"²⁴³

Šestog maja avijacija je, praktično, podržavala dejstva jedinica sve tri armije, od kojih:

- 3. armije u užem rejonu Ludbreg - Varaždin, s obzirom da je dan ranije, 5. maja, ova armija dobila zadatak da oslobodi Ludbreg i dalje goni neprijatelja ka Varaždinu;

- 1. armije u rejonu Dugo Selo - Sesvete, i

- 2. armije, čija je 45. divizija nastupala pravcem, iz Dubice, a 25. i 23. divizija sa linije Kostajnica - Dvor prema mestu Petrinja.

Tako je u toku 6. maja 422. vazduhoplovni puk izvršio ukupno 32 borbena zadatka, dejstvujući sa osam grupa. Piloti Košutnik i Popović su toga dana tri puta leteli na borbene zadatke, a Radanov, Ratković, Gvozdrenović, Miljuš, Ilić i Popović po dva puta. Sedam preostalih pilota imalo je po jedan izlazak. Osam strelaca 422. vazduhoplovnog puka izvršilo je po tri zadatka - Knežević, Zečević, Dimitrijević, Vujanić, Kandić, Mladenović, Mihajlović i Popović. Rejon borbenih dejstava bio je, u stvari, rejon njihovih akcija od prethodnog dana, proširen prema zapadu i sverozapadu, odnosno tučena su mesta i komunikacije u rejonu: Ludbreg - Varaždin - Vidovec - Sv. Petar Orehovec - Sudovec - Visoko - Komin - Brckovljani - Prikraj - Komina. Najjača PAA dočekala je posade u rejonima sela Vidovec i kraj železničke stanice Dugo Selo.

Dejstvima tokom 6. aprila uništeno je 42 kola, 30 automobila, jedan traktor i ubijeno oko 135 nemačkih vojnika.

Grupe su dejstvovale prema zahtevima štabova armija. Tako su za neposrednu vatrenu podršku jedinica 3. armije borbene zadatke izvršile

²⁴²> Op. cit., br. reg. 37/1-5.

²⁴³> Ibid.

ukupno četiri grupe, odnosno 20 borbenih zadataka. To su: prva i druga grupa - u rejonu Ludbreg - Varaždin; peta - u rejonu Sv. Petar Orehovac - Sudovec, i osma - u rejonu Sv. Petar Orehovac - Vukovec.

Jedinicama 1. armije, koje su uspešno nadirale prema Zagrebu, zaštitu su pružale četvrta grupa - koja je dejstvovala u rejonu Dugo Selo - Sesvete i treća grupa Vrbovec - Dugo Selo, sa osam zadataka.

Vatrenu podršku 45. diviziji 2. armije, koja je 6. maja dobila zadatak da forsira Kupu i preduzme napad na Zagreb, pružila je šesta grupa, koja je sa četiri borbeni zadatka uspešno tukla naznačene ciljeve u rejonu Sisak - Lekenik.

S obzirom da je u energičnom nastupanju slomila spoljne linije odbrane Zagreba i približila se samom gradu, Stab 1. armije je 7. maja, izdao zapovest svojim divizijama da oslobode Zagreb. Avijacija je dobila zadatak da neutrališe jako utvrđene položaje u Sesvetama, s obzirom da je 21. divizija dobila zadatak da napada pravcem Sesvete - Dubrava - Maksimir - Jelačićev trg - Savska cesta.

Jedinice 5. divizije trebalo je da budu podržane iz vazduha prilikom nastupanja komunikacijom Komin - Sv. Ivan Zelina, koji je takođe bio na udaru 1. proleterskoj diviziji.

Sedmog maja avijacija je izvršila 18 borbenih zadataka, napadajući navedene ciljeve i pružajući vatrenu podršku navedenim jedinicama. U isto vreme podrška je pružena i 51. diviziji 3. armije, koja je toga dana, 7. maja, uspela da oslobodi Varaždin i da krene opštim pravcem Maribor - Dravograd - Celovec.

Ciljevi, pored Sv. Ivan Zelina, Sesvete, Dugo Selo, napadani su još i u Zagrebu, Donjoj Zelini, Gračesu i Varaždinu. U isto vreme, napadnut je i aerodrom Borongaj.

Borbeni učinak bio je izuzetno veliki, uprkos snažnoj PAA vatri koja je dejstvovala sa položaja kod Sesveta, sa četiri baterije iz okoline Dubrava, i još šest drugih baterija koje su, takođe, bile u okolini Zagreba. Zahvaljujući i neposrednoj vatrenoj podršci, jedinice 1. i 3. armije oslobodile su niz mesta, među kojima Ivanić Grad, Lupoglav, Dugo Selo, Varaždin i dr.

Sedmog maja vrhovni komandant razbijene nemačke oružane sile izdao je zapovest svojim jedinicama da bezuslovno predaju oružje i da obustave borbe na svim frontovima.²⁴⁴⁾

Generalštab JA je odmah naredio da se nemačkim jedinicama na tlu Jugoslavije uputi ultimatum da polože oružje. Međutim, one su nastavile da dejstvuju, tako da su jedinice JA nastupale još energičnije, nastojeći da ih opkole i zarobe.

²⁴⁴⁾ Protokol o bezuslovnoj kapitulaciji nemačke oružane sile potpisan je 7. maja 1945. u 23.00 časa u Remsu, ali je ratifikovan dva dana kasnije, 9. maja u Berlinu. Izvesni delovi nemačke oružane sile kapitulirali su nekoliko dana ranije: Grupa armije „C“ u Italiji 2. maja; snage u severnoj Nemačkoj, Holandiji i Danskoj 5. maja, a dan kasnije, 6. maja i snage u oblasti severnih Alpa (odnosno u zapadnoj Austriji i južnoj Bavarskoj).

Tako su 8. maja jedinice 3. armije nastavile svoj prodor naznačenim pravcem Maribor - Dravograd - Celovec, a delovi 1. armije, posle teških borbi koje su trajale svu noć 7/8. maja otpočele da ulaze u Zagreb u kome je neprijatelj, iako u manjem obimu, nastavio da pruža otpor.

Toga dana je 422. vazduhoplovni puk izvršio osam borbenih zadataka i to je bilo njegovo poslednje učešće u NOR. Posade su napadale ciljeve u rejonu Zabok - Retina - Krapine - Donji Brestovac i Zagreb. Ciljevi su uspešno bombardovani, premda su deystvovala precizna i jake vatre PAA-baterija u Zaboku, posebno baterija 'erlikon' sa kamiona, kao i još šest baterija oko železničke stanice i sa ivice šume.

Ove zadatke su izvršila četiri odeljenja, predvođena od strane Smolića, Radanova, Gvozdencića i Amidžića. Tom prilikom je uništeno devet kola, devet automobila, izazvano tri požara i ubijeno 65 vojnika.

Iako su glavne snage Grupe armija „E" bile okružene i prinuđene na predaju, borbe na jugoslovenskom ratištu su i dalje trajale. Nemačke jedinice, posebno delovi kvislinških jedinica, nastavile su da pružaju otpor kako bi se probile i predale u Austriji angloameričkim jedinicama. Međutim, 15. maja, na prostoriji Slovenjgradec - Guštanj - Pliberk - Dravograd, delovi tih nemačkih i kvislinških jedinica bili su zarobljeni.

U periodu od 8. do 15. maja vazduhoplovna divizija nije deystvovala protiv te grupacije protivnika, ali su lovci 11. vazduhoplovne divizije, 10. i 15. maja, izvršavali borbene zadatke izviđanja, prateći tako potrebe neprijatelja. Međutim, borbena deystva za avijaciju nisu ni ovim prestala, veću su posade 421. vazduhoplovnog puka učestvovala u uništavanju preostalih četničkih (od 9. do 17.) i ustaških delova (od 21. do 25. maja).